

DÂĞ

(داغ)

Nevwâb Mîrzâ Hân
(1831-1905)Urdu edebiyatının
önde gelen şairlerinden.

12 Zilhicce 1246'da (24 Mayıs 1831) Delhi'de doğdu. Fîrûzpûr Çirkâ hâkimi Nevwâb Şemseddin'in oğludur. Babası, Delhi Valisi Mr. W. Fraser'in öldürülmesiyle ilgili görülerek idam edilince (1835) Nevwâb Yûsuf Ali Han'ın haremindedir. Tezisesinin teşviki üzerine annesiyle birlikte Râmpûr'a gitti. Râmpûr'da *Ğıyâşü'l-luğât* müellifi Mevlevî Ğıyâseddin'den Farsça öğrendi. Annesi son Babürlü Hükümdarı Ebû'l-Muzaffer II. Bahadır Şah'ın daha çok Mirza Fahrû diye tanınan oğlu ve halefi Mirza Muhammed Sultan Fahrûlmülk ile evlenince (1844) Mirza Han öğrenimine sarayda devam etti ve burada ünlü çağdaş şairlerle tanıştı. Bu tanışma ondaki şairlik kabiliyetinin ortaya çıkmasını sağladı ve Mirza Han Dâğ mahlasıyla çok erken yaşta şiir yazmaya başladı. Onun bu kabiliyeti aynı zamanda II. Bahadır Şah ve oğlu Fahrûlmülk'ün de hocası olan Şeyh Muhammed İbrâhim Zevk'in yanında daha da arttı. Ayrıca Seyyid Muhammed Emîr Pencekes ve Mirza İbâdullah Bey'den hat dersi aldı. Fahrûlmülk'ün ölümü üzerine (10 Temmuz 1856) Delhi'yi terk edip Râmpûr'a döndü. Burada Kelb Ali Han, Nevwâb Yûsuf Ali Han'ın yerine geçince Dâğ'ı 70 rupi aylıkla saraydaki ahır ve halî depoları (ferrâşhâne) dârûğâ*lığına tayin etti (1866). Aynı yılın sonuna doğru Kalkûta yolculuğunda Kelb Ali Han'a arkadaşlık etti. Birkaç yıl sonra da Nevwâb'ın maiyetinde hac farîzasını yerine getirdi (1872). Râmpûr bu tarihte Emîr, Celâl gibi ünlü şairlerin buluşma yeri idi. Dâğ da onlarla tanışarak kendini kabul ettirme ve tanınma imkânını buldu. *Feryâd-ı Dâğ* adlı mesnevisinde anlattığı gibi Kalkûta'yı ve daha birçok şehri ziyaret etti. Koruyucuları Nevwâb Kelb Ali Han'ın ölümü (1887) üzerine Râmpûr'da bulunan şairler şehri terkettiler. Dâğ da yirmi iki yıllık hizmetten sonra Râmpûr'dan ayrılıp önce Delhi'ye, oradan da Sir Asmân Câh Bahadır Han'ın daveti üzerine Haydarâbâd'a gitti. Burada Nizâm Mahbûb Ali Han'ın hocası oldu ve kendisine 450 rupi aylık maaş bağlandı. Bu miktar 1894'te 1000, daha sonra da 1500 rupiye çıkarıldı. Ni-

zâm Mahbûb Han 1894'te kendisine "Bülbül-i Hindistan, Cihan Üstad, Nâzım Yâr Ceng, Debîrû'd-devle, Fasîhü'l-mülk, Nevwâb Mîrza Han" unvanlarını verdiyse de o daha çok "Fasîhü'l-mülk Dâğ-ı Dihlevî" unvanı ile tanındı. Mirza Han bir felç sonunda 9 Zilhicce 1322'de (14 Şubat 1905) Haydarâbâd'da vefat etti.

Mirza Han, Delhi'de iken yazdığı şiirleri içine alan ve daha sonra kaybolan en eski divanını ezberden yeniden düzenlemiştir. Bunun dışında *Gülcâr-ı Dâğ* (Râmpûr 1296/1879), *Âttâb-ı Dâğ* (Leknev 1302/1884), *Mehtâb-ı Dâğ* (Haydarâbâd 1310/1893) ve el yazması halinde iken kaybolan *Yâdigâr-ı Dâğ* adlarıyla anılan divanları vardır. Bu divanlardan *Müntehab-ı Dâğ* (Allahâbâd 1939), *Bahâr-ı Dâğ* (Lahor 1940), *Kemâl-i Dâğ* (Agra, ts.), *İntihâb-ı Dâğ* veya *Dîvân-ı Dâğ* (Navalkişor, Leknev, ts.) adlarıyla birtakım seçmeler yapılmıştır. Çoğu gazellerden oluşan bu divanlardaki beyit sayısı 14.800'ü bulur. Divanları dışında *Feryâd-ı Dâğ* adlı bir de mesnevisi vardır. Dâğ'ın şiirlerinde anlam derinliğinden çok şekil güzelliği dikkati çeker. Urdu şiirinde özellikle gazel tarzının gelişmesinde önemli katkısı olan Dâğ'ın başta Pakistan'ın millî şairi Muhammed İkbal olmak üzere Sâil-i Dihlevî, Ahsen Mârehrevî, Ciger Muradâbâdî gibi şairlerin yetişmesinde büyük tesirleri olmuştur.

Öğrencisi Ahsen Mârehrevî tarafından derlenen mektupları *İnşâ-yı Dâğ* (Delhi 1941) ve *Zebân-ı Dâğ* (Leknev 1956) adlarıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mirza Kâdir Bahş Sâbir-i Dihlevî, *Gülistân-ı Sûhan*, Delhi 1271, s. 220; Emîr Ahmed Minâî, *İntihâb-ı Yâdigâr*, Delhi 1297/1880, II, 128; Seyyid Ali Hasan, *Bezm-i Sûhan*, Agra 1298, s. 46; Ahsen Mârehrevî, *Celue-i Dâğ*, Haydarâbâd 1320/1902; Nisâr Ali Şöhret-i Dihlevî, *A'ine-i Dâğ*, Lahor 1905; Abdülcebbar Han Süfî Melkâpûr, *Maḥbûb-ı zamân*, Haydarâbâd 1329, I, 417; Sirî Râm-ı Dihlevî, *Ḥumhâne-i Câvid*, Delhi 1917, II, 104-136; R. Mes'ûd, *İntihâb-ı Zerrîn*, Bedaun 1922, s. 175; Abdüsselâm Nedvî, *Şî'rû'l-Hind*, A'zamgarh 1935, I, 301-323; Hamîd Hasan Kâdirî, *Kemâl-i Dâğ*, Agra 1935; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahâbâd 1940 (Urduca tercümesi: *Târîḫ-i Edeb-i Urdu* [trc. Mirza Muhammed Askerî], Leknev, ts., s. 426-440); Şeyh Abdülkâdir, *Famous Urdu Poets and Writers*, Lahor 1947, s. 88-106; M. Yahyâ Tenhâ, *Mir'âtü'ş-şu'arâ*, Lahor 1950, II, 33-45; Muhammed Sadık, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 281-285; Muhammed Şafî, "Dâğ", *El'2* (İng.), II, 83-85.

K. A. NIZAMI

DAĞFEL b. HANZALE

(دغفل بن حنظلة)

Dağfel b. Hanzale b. Zeyd es-Sedûsî
eş-Şeybânî ez-Zühli
(ö. 65/685)

Nesep âlimi.

Asıl adının Hacer, lakabının Dağfel olduğu da söylenmektedir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Mevcut bilgilerin de daha çok onun sahâbî olup olmadığı hususunda yoğunlaştığı görülmektedir. Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî gibi muhaddisler Dağfel'in sahâbî olmadığını ve Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmediğini belirtmekte, Berdicî ile İbn Hibbân ise onun sahâbî olduğunda şüphe etmemektedirler. Halîfe b. Hayyât, Dağfel'i Basralı tâbiîn arasında zikreder. Ancak hayatı hakkındaki bilgilerin sahâbe tabakatına dair eserlerde yer almasından, müelliflerin onun sahâbî olduğunu kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Dağfel'in ensâb* konusunda ileri derecede bilgiye sahip olduğu söylenebilir. İbn Sîrîn onun âlim olduğunu, ancak nesep konusundaki bilgisinin daha ağır bastığını söylemekte, aynı hususu İbn Sa'd da ifade etmektedir. Emevî Halifesi Muâviye b. Ebû Süfyân bu bilgisi dolayısıyla onu oğlu Yezîd'e hoca tayin etmiştir.

Dağfel b. Hanzale, Hâricîler'le yapılan Devlâb (Dülâb) Savaşı'nda ölmüştür.

Eserleri. 1. *es-Sîre 'an Dağfel eş-Şeybânî*. Geçmiş milletler ve hükümdarların kıssalarını anlatarak başta hükümdarlar olmak üzere devlet adamlarının bunlardan ibret almalarını, böylece ülkelerini hak ve adaletten ayrılmadan idare etmelerini sağlamak için yapılan tavsiye ve nasihatleri ihtiva eden siyâsetnâme (siyerü'l-mülük) türünde bir eserdir. Dağfel'e aidiyeti tartışmalı olan bu eserin 549 (1154) yılında istinsah edilen birinci cüzünün bir nüshası, baştan iki sayfası eksik ve çok yıpranmış halde Milano Ambrosiana Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (G3, vr. 1^b-64^a). 2. *Kitâbü't-Tezâfûr ve't-tenâşur*. Muâviye'nin huzurunda yapılan yedi sohbeti ihtiva etmektedir. Bu eserden yapılan bir iktibas, içinde on yedi risâlenin yer aldığı *et-Tuḥfetu'l-behiyye*'nin *Kelimât muḥtâre* adlı üçüncü risâlesinde yer almaktadır (İstanbul 1302, s. 38). Dağfel'in ayrıca günümüze ulaşmayan *et-Teşcîr* adında bir eseri daha bulunduğu belirtilmektedir (Sezgin, I, 264).

DAĞFEL b. HANZALE

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 273, 304, 317; II, 80, 253; Berdîcî, *Ṭabakâtü'l-esmâ'î'l-müf-rede* (nşr. Sekine eş-Şihâbî), Dimaşk 1987, s. 50; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 101; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, I, 477-479; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, VIII, 198-205; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 160-161; a.mf., *el-Kâmil*, IV, 195; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 388-389; a.mf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 210-211; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 101; Zirikî, *el-A'âm*, III, 118-119; Sezgin, *GAS*, I, 263-264; Ö. Löfgren, "Dağfal und Di'bil als Gewährsmänner der Südarabischen Sage", *Studi Orientalistici in onore Di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, II, 94-101.

MUSTAFA ZEKİ TERZİ

DAĞISTAN

**Kafkasya'nın kuzeydoğusunda
Rusya Federasyonu'na bağlı
özerk cumhuriyet.**

Türkçe dağ kelimesiyle Farsça -istân ekinin birleşmesinden oluşan Dağıstan kelimesinin etimolojisiyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de bunlar faraziye halinde kalmış ve ilmi açıdan yeterli bir izah getirilememiştir. Gerçekte Dağıstan, Türkistan ve Moğolistan örneğinde görüldüğü üzere kavmi bir kavramı değil Araplar'ın eski Medya'ya verdikleri "el-Cibâl" (dağlar) adı gibi coğrafi-topografik mâna ifade eden bir kelimedir.

Kuzeyinde Kalmuk Özerk Cumhuriyeti, doğusunda Hazar denizi, güneyinde Azerbaycan, güneybatısında Gürcistan, batı ve kuzeybatısında Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya ile çevrili olan Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 50.300 km², nüfusu yaklaşık 2 milyon, başşehri Mahaçkale (315.000 [1989]), diğer önemli şehirleri Derbend, Buynak, Hasavyurt, Kızılyar ve İzerbaş'tır.

Fiziki Coğrafya. Dağıstan, adının da ifade ettiği gibi dağlık bir ülkedir. Güneybatısında, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan Kafkas dağlarının 3000 metreyi aşan yüksek zirveleri vardır. Bunların eteğinde, yükseltisi 500 ile 1000 m. arasında değişen tepelerin de bulunduğu dalgalı bir plato yer alır. Bu plato ile Hazar denizi arasında dar bir kıyı ovası uzanır. Kıyı ovasının kuzey kesiminde Terek ırmağının yer yer bataklıkla kaplı deltası vardır. Ülkenin en kuzeyinde, batı yarısı Çeçen-İnguş Cumhuriyeti sınırları içinde olan Nogay bozkırı bulunur. Güneydoğudan kuzeybatıya doğru Sulak ırmağına katılan Andi-Koysu, Anar - Koysu, Kara - Koysu ve Ka-

zı Kumuk-Koysu çayları akar. Sert ve dik yamaçlı dağlar arasında derin boğazlar yer alır.

Dağıstan'ın iklimi sıcak ve kurudur. Bitki örtüsü yer şekillerine göre çeşitlilik gösterir. Vadilerde ve kanyonlardaki yaprak döken ağaçları yüksek yerlerdeki çam ağacı ormanları takip eder. Orman sınırından daha yüksek yerlerde ise çayırılar görülür.

Etnik Durum ve Din. Tarih boyunca çeşitli kavimlerin göç yolları üzerinde bulunan Dağıstan önemli bir geçit yeri olduğu için muhtelif sebeplerle yurtlarını terkeden insanların bir kısmı buraya yerleşmiş ve böylece ülkenin nüfusunun çeşitlenmesini sağlamışlardır. Dağıstan nüfusunun oluşturan otuz civarındaki etnik gruptan en büyüğü, aralarında Karatay, Andiler ve Didolar'ın da bulunduğu on beş kadar alt grubu içine alan ve sayıları 1980'lerde yaklaşık 450.000 kadar olan Avarlar'dır. Ülkenin orta bölgelerinde yaşayan Darginlar (250.000), güneydeki dağlık arazide Avarlar ile Darginlar arasında yerleşmiş olan Laklar (110.000), güneydoğu kesiminde yaşayan Lezgiler (200.000), kuzeydoğuda yaşayan ve Türkçe konuşan Kumuklar (240.000), Khiv ve Tabasaran bölgesindeki Tabasaranlar (85.000), Çeçen Cumhuriyeti'ne yakın yerlerde bulunan Çeçenler (60.000) ve Kuma ile Terek ırmaqları arasındaki Nogay steplerinde yaşayan Nogaylar (70.000), Dağıstan'daki önemli etnik toplulukları meydana getirirler. Bunların dışında Rutullar (20.000), Agullar (10.000), Tatlar (10.000), Tatarlar (10.000) ve Tizahurlar (7.000) gibi daha az nüfuslu grupların yanında özellikle şehir merkezlerinde önemli oranda Ruslar ve Ukraynalılar da bulunmaktadır.

Dağıstan nüfusunun büyük çoğunluğu Sünnî müslümandır. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren Nakşibendî tarikatı bölgede büyük bir nüfuz kazandı ve Ruslar'a karşı başlatılan cihad hareketini organize ederek prestij sağladı. Dindar olan halk ilme önem vermiş ve hemen her dağ köyünde bir medrese yaptırmıştır. 1913'te Dağıstan'da 360'ı ulucami olmak üzere 2060 cami vardı. Komünist yönetim sırasında bu sayı yirmi yediye düşmüştür (1984).

Ekonomi. Dağıstan petrol, doğalgaz ve maden kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Yüzey şekilleri engebeli olduğundan madenlerden yeterince istifade edilememektedir. Endüstrisinin temeli Mahaçkale ve İzerbaş yakınlarındaki petrol

ve doğalgaz yataklarına dayanır. Ayrıca makine ve inşaat malzemeleri yapımı, gıda ve cam üretimiyle ilgili sanayi tesisleri vardır. Halıcılık ve el sanatları yaygındır. Terek ve Sulak nehirleri üzerinde kurulan barajlarda elektrik üretilir. Halkın büyük bir bölümü başta hayvancılık üzere tarımla uğraşır. Hazar denizi sahillerinde balıkçılık önemli bir yer tutar. Dağıstan Bakü, Moskova ve Astragan'a demiryoluyla bağlıdır. Demiryolu istasyonları aynı zamanda karayoluyla da birbirlerine bağlanmıştır. 1989 rakamlarına göre Dağıstan'da 600 orta dereceli okul, yirmi yedi meslek lisesi ve Dağıstan Devlet Üniversitesi'ne bağlı beş yüksek okul vardır.

Tarih. Dağıstan ilk İslâm fetihleri sırasında müslümanların akınlarına mâruz kaldı. Sürâka b. Amr kumandasındaki İslâm ordusu Derbend'in fethiyle görevlendirildi. Sürâka'nın ölümünden sonra Abdurrahman b. Rebîa el-Bâhilî başkumandanlığa getirilerek bölgeye hâkim olan Hazarlar'la savaşa memur edildi. Onun Hazarlar'la çarpışırken şehid düşmesi üzerine kardeşi Selmân b. Rebîa savaşa devam ederek muhtemelen 32'de (652-53) Derbend'i fethetti. Selmân b. Rebîa daha sonra Hazarlar'ın başşehri Belencer'e kadar ilerlediyse de geri çekilmek zorunda kaldı. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik devrinde (724-743) halifenin kardeşi Mesleme fetihleriyle bölgede İslâm hâkimiyetini kurmayla başardı. Daha sonraki yıllarda Emevî kumandanlarından Mervân b. Muhammed de Dağıstan'a başarılı akınlar düzenledi. Fakat bölgedeki İslâm hâkimiyeti, 180 (796) yılında Hazarlar'ın Derbend'i zaptetmesiyle sona erdi. Abbâsîler'in ilk zamanlarında da Hazarlar'la mücadele sürdürüldü. İki asır devam eden bu mücadele müslüman Araplar'ın zaferiyle sona er-

XII-XIII. yüzyıla ait Dağıstan taş işçiliğini gösteren bir ikiz pencerenin kabartma alınlığı (Washington Freer Gallery of Art, envanter, nr. 36.5)

